

BARTOSZ PASELA

STAROŻYTNY
RZYM
JAKIEGO NIE ZNACIE

Spis treści

Legiony rzymskie – armia, która podbiła świat	5
Wojny, które zmieniły oblicze starożytności: I Wojna Punicka	8
Gładiatorzy, jakich nie znamy	13
Klaudiusz – idiota czy geniusz?	16
Masada, czyli wolność albo śmierć	21
Aneks.....	27
Historyka kilka słów o historii.....	28
Historyk wśród kart kalendarza	31

Wojny, które zmieniły oblicze starożytności: I Wojna Punicka¹

Kartagina została założona przez Fenicjan według tradycji w 814 r. p.n.e. Nazwa pochodzi od fenickiego Kart Hadaszt, co oznacza Nowe Miasto. Za tereny, na których została ulokowana uznaje się tereny dzisiejszej Tunezji (północne wybrzeże Afryki).

Znaczenie Kartaginy wzrosło w VII i VI wieku, co było skutkiem położenia w centralnej części Morza Śródziemnego oraz, co nie było bez znaczenia, w bezpośrednim sąsiedztwie Sycylii. Do największej potęgi doszła jednak Kartagina po upadku swojej metropolii – miasta Tyr². Wtedy to podporządkowała sobie ona znaczne obszary północno-zachodniej Afryki. Przyczyniły się do tego także kolonie zakładane przez Kartagińczyków na terenach południowej Hiszpanii, Sardynii i Korsyce. Dzięki tym działaniom Kartagina w IV w. p.n.e. była pierwszą potęgą handlową w rejonie Morza Śródziemnego. Ich okręty docierały do Brytanii po cynę, z kolei Hiszpania była źródłem srebra i innych metali. Oprócz handlu surowcami naturalnymi Kartagińczycy prowadzili na szeroką skalę handel niewolnikami. Na urodzajnej afrykańskiej ziemi zastosowali oni zaawansowane techniki rolnicze, takie jak sztuczne nawadnianie pól, co znacząco wpłynęło na obfitość plonów. Na

1 Czytelników może zainteresować dlaczego wojna Rzymu z Kartaginą nosi nazwy punickiej. Nazwa punicka odnosi się mianowicie do Fenicji, łac. *Poeni* – Fenicjanie, *punicus* – fenicki, *bella punica* – wojna fenicka, jak nadmieniałem w tekście nazwa Kartagina pochodzi od fenickiego *Kart Hadaszt* czyli Nowego miasta – kolonii założonej przez Fenicjan. Rzymianie przyjęli zatem nazwę wojny od ludu, z którym ją toczyli. Stąd właśnie Wojny Punickie, a nie Kartagińskie.

2 Tyr – starożytne miasto fenickie leżące na terytorium dzisiejszego Libanu.

dobrym poziomie rozwoju stało także sądownictwo, uprawa winorośli i oliwek. Dzięki wszystkim tym działaniom Kartagina stała się krajem mogącym uchodzić za mocarstwo basenu Morza Śródziemnego. Co zatem sprawiło, że w III w. p.n.e. Kartagina stanęła do walki z Rzymem – państwem, które dopiero co zakończyło walkę o podbój Italii? I jak zakończyła się ta konfrontacja?

Bardzo ciekawą odpowiedź na pierwsze z powyższych pytań daje nam tradycja. Według niej wszystko wskazuje, że sprawcą wszystkich wojen pomiędzy Kartaginą a Rzymem był Eneasza, bohater trojański, który był uważany za protoplastę Rzymian. Wergiliusz w „Eneidzie” opisuje dzieje Eneasza po ucieczce z Troi. Wraz z ojcem, synem i kilkoma towarzyszami podążali oni na zachód przemierzając tereny Tracji, Macedonii, Epiru, Krety i Sycylii, aby w końcu dotrzeć do brzegów Afryki. Tam Eneasza przyjęła królowa Dydona, według podań założycielka i pierwsza władczyni Kartaginy. W wyniku zapoczątkowanej przez Wenerę³ intrygi królowa zakochała się w Eneaszu. Ten jednak, gnany swoją powinnością zesłaną mu przez bogów we śnie, porzucił Dydonę i odpłynął w kierunku przeznaczonej mu Italii. Wtedy to zrozpaczona królowa miała wypowiedzieć klątwę: *exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor* (łac. Powstań kiedyś mścicielu z kości [prochów] naszych), po czym przebiła się mieczem. Wergiliusz właśnie w ten sposób starał się wytłumaczyć przyczyny wybuchu wojen punickich. W czasie II wojny punickiej Hannibal uważał się za mściciela założycielki Kartaginy. Jednak jest to tylko poetyckie wyjaśnienie wydarzeń, na które wpłynęło wiele bardziej istotnych czynników, niż klątwa rzucona przez królową sprzed wieków. Jak było zatem naprawdę?

Rzym założony według tradycji przez potomka Eneasza, Romulusa w 753 r. p.n.e., przez długi czas był tylko jednym z wielu centrów politycznych w środkowej Italii, które ze zmiennym szczęściem prowadziło wojny ze swoimi sąsiadami. Dopiero zajęcie miasta przez Galów w 390 r. p.n.e. spowodowało reformę armii rzymskiej i wejście na długą drogę podbojów.

Przez jakiś czas Kartagińczycy byli sojusznikami Rzymian sprzymierzonymi przeciwko Grekom. Konflikt rzymsko-kartagiński wybuchł w pierwszych

3 Wenera – rzymski odpowiednik bogini Afrodyty, nazywana również Wenus, aby dokładnie dowiedzieć się, o co chodziło w intrydze bogini Wenus, polecam zapoznanie się z Mitologią rzymską.

dziesięcioleciach III w. przed Chrystusem. W spór pomiędzy Rzymem a greckimi miastami południowej Italii wmieszał się król Epiru Pyrrus. Po jego śmierci ustalono strefy wpływów. Rzym stał się hegemonem niemal całej Italii, a Sycylia była podzielona pomiędzy Kartaginę (zachodnia część wyspy) i Syrakuzy (część wschodnia). Jedynym niezależnym miastem na wyspie stała się Messana (obecnie Messyna), którą władali Mamertyni. Zagrożeni przez Syrakuzanczyków władcy Messany wezwali na pomoc Kartagińczyków. Kiedy jednak Ci ostatni po obsadzeniu portu i umocnień w mieście postanowili narzucić Mamertynom swoje zwierzchnictwo, to ci poprosili o wsparcie Rzymian.

Rzymianie bardzo ochoczo wmieszali się w ten konflikt, rozpoczynając wojnę, którą później nazwano pierwszą wojną punicką (264–241). Choć swoim zasięgiem objęła jedynie tereny Sycylii i morz ją oblewających, to jej stawka miała dla walczących stron ogromne znaczenie – mianowicie panowanie na Morzem Śródziemnym.

Obie strony konfliktu przystępowały do wojny z całkowicie odmiennymi siłami. Rzymianie ze swoimi legionami i wojskami sprzymierzeńców (*socii*⁴) posiadali niezaprzeczną przewagę na lądzie. Jednak nie posiadali większej floty własnej, opierali się na flocie swoich greckich sojuszników. Kartagińczycy byli natomiast znakomitymi żeglarzami, przy czym byli ludem niezbyt licznym i podstawą ich armii lądowej byli najemnicy. W przededniu wojny Kartagińczycy posiadali co najmniej 130 dużych okrętów *penter* (pięciorzędowców) i *trier* (trójrzędowców). W czasie trwania wojny Kartagińczycy zwiększyli swoją flotę do 200-250 okrętów, głównie *penter*.

Rzymianie bardzo szybko wykorzystali swoją przewagę na lądzie. Już w 264 r. p.n.e. ich wojska przepłynęły na Sycylię i zajęły Messynę, a po zwycięskim starciu z Kartagińczykami obległy Syrakuzy.

Całkowite pokonanie Kartagińczyków nie było możliwe bez posiadania odpowiedniej floty. Rzymianie zdobyli się na budowę 100 *penter* i 20 *trier*, jednak niemal

4 *Socii* – z łac. sprzymierzeńcy, do czasu *bellum sociale* (90-88 r. p.n.e.) większość mieszkańców Italii uzależnionych od Rzymu; stopniowo wraz z podbojami pojęcie to rozszerzało się na ludy i państwa poza granicami Imperium.